

Pisma mlademu prijatelju.

XV.

Dragi!

Uka Jerán (Svitoslav) se je porodil 1818. l. v Javorjah nad Loko; posvečen 1845. l. v mašnika je kapelanoval v Horjulu, pri sv. Petru v Ljubljani, od koder je šel 1853. l. za nekaj časa v Afriko za misijonarja. Povrnivši se, kapelanoval je v Trnovem v Ljubljani, kder je prevzel uredništvo „Zgodnje Danice“ ter je sedaj častni papežev komornik in kanonik v Ljubljani. — Jerán je bil mej prvimi budilci o preporodu slovenske književnosti ter je pisal in pesnikoval po „Novicah“ in drugod, a najbolj krasí njegovo ime vse letnike „Zgodnje Danice“; vse njegovo književno delovanje je tesno združeno s tem listom — saj je bil malone ves čas urednik njegov — in kar sem dejal o „Zgodnjej Danici“, to stoji v obilej meri o njegovih spisih. Kar je bil Bleiweis „Novicam“, to je Jerán „Zgodnjej Danici“. V primeri z drugimi nabožnimi (ne vselej v snovi in jeziku srečno in najbolj izbirajočimi) pisatelji je pisava njegova jedernata, krepka in stvarna, a vender domača, poljudna in pristréna. In da ugajajo ljudem njegove knjige, pričajo nam pomnožene in ponovljene izdaje.

Poleg brezštevilnih spisov in spiskov in pesnij po „Danici“ je spravil na svetlo vže od 50. leta sem mnogo nabožnih knjig in knjižic, vzlasti molitvenikov. Zdaj je spisal kaj za šolo (zgodbe sv. pisma), zdaj kot velikodušen in radodaren mladinoľjub kaj za mladež (Mladenček Dominik Savio, Rože in Koprive . . . Čast Bogu [molitvenik]), zdaj zopet je skrbel za cerkveno petje (svete pesmi — z Volčicem vred), zdaj za device (Lilija v Božjem vertu — skupno z Zamejcem), zdaj za razne bratovščine (poduk o v. škapulirja, Serce M. prečiste Device), zdaj zopet za vse ljudi (Jezus in Marija dvoje najsvetejši Serce — z Zamejcem vred). Celó slovenskih vojakov ni pozabil (Sveti Juri seréni vojšak, keršanski junak [molitvenik]); a posebno so še spomina vredne njegove priljubljene „Šmarnice“, katerih je napisal več letnikov. Tako se imenuje namreč navadno knjiga (z molitvenikom vred), katere snov se nanaša na življenje in češčenje Marije in se čita navadno vsako leto majnika meseca, ki je posvečen Mariji. Prvo tako knjigo je spisal (prevel) M. Stojan (Marije rožen cvet [1855]) in zdaj pridejo vsako leto na svetlo kake take „Šmarnice“.

Kakor ti je vže znano, jel je izdavati 1849. l. Fr. Malavašič politično-poučen in zabaven časopis za bolj priprosti narod „Pravi Slovenec“, ki je izhajal v osmerki po jedenkrat na teden. Po gmotnej in duševnej slabosti opešavši je prenehal koncem leta.

Istega leta je tudi izdavalo slavjansko društvo v Trstu poučen list „Slavjanski rodoljub“, ki ga je urejeval carinski priglédnik Ivan Cerer in je prenehal mej letom. — Bodoče leto (1850) pa je ustanovilo rečeno društvo hrvatko-slovensk mesečnik „Jadranski Slavjan“, ki je tudi zaspal vže meseca avgusta. Uredoval ga je učeni in rodoljubni Simon Rudmaš, duhoven in šolski nadzornik († 1858).

Tudi na nekaj leposloven list so vže mislili takrat slovenski rodoljubi. Ivan Drobnič, duhovnik in naposled učitelj slovenščine na graškej gimnaziji

(† 1861, ki je spisal tudi ilirsk rečnik, slov.-nemško-talijanski besednjak in več slovenskih iger), jel je dajati v déžl vsak teden v Celji zabavno-poučen listič „Slovenska čbela“, ki pa je morala zaspiti v tretjem meseci svojega življenja zavoljo nedostatne gmotne podpore. — Še tisto leto (7. julija) pa je začela rojiti v Celovci Janežičeva „Slovenska bčela“, ki je izhajala ravno tri leta ter je prenehala (7. julija 1853. l.) zavoljo nedostatka naročnikov. Ta list je prinašal v vseslavjansko uzajemnem duhu raznovrstnega leposlovnega in poučnega berila, s katerim so ga zalagali zvečine pisateljski prvenci. „Slov. bčela“ bi se mogla imenovati prvi slovenski lepoznavski list, a vendar je bil še prezgoden čas za tak slovenski časopis in „Slov. bčela“ je bila le nekaka pripravnica za poznejši Janežičev „Glasnik“, ki slovi kot prvi slovenski beletristični (leposlovni) časopis v pravem pomenu besede.

Leta 1852. je začel izhajati v Celovci „Šolski prijatelj“, ki ga je urejal in izdaval zaslužni Andrej Einšpieler. Ta dobri list je bil namenjen za šolo in dom, prinašaje raznovrstnega berila o načinu poučevanja in vzgoji, zabavne in ukovite sestavke za učitelje in učence. Leta 1856. je jel skrbeti poleg šole in domú tudi za cerkev, pretvorivši se v „Slovenski prijatelj“ in je postal s časom popolnoma duhovsk list, kakeršen je izhajal tja do 1883. l., dovršivši svoje 32. leto. „Slovenski prijatelj“ je donášal vsako leto propovedi (pridige) za vse nedelje in praznike in za posebne prilike v letu, krščanske nauke, katehitiške in druge podobne sestavke in naznanila ter je ogromno obogatil slovensko nabožno, vzlasti propovedniško literaturo. Objavljal je dolgo vrsto in lepo število cerkvenih govorov zvečine v poljudnej, gladkej besedi; da-si tvarina ali oblika nekaterih propovedij ni da bi se hvalila, vendar so govori nekaterih propovednikov tako jedernati, duhoviti, umno izvedeni in dovršeni po snovi in obliki, da se prištevajo prvim slovenskim propovednikom. „Slov. prijatelj“, vzlasti v prvem in drugem desetletju, koristil je čuda mnogo slovenskim duhovnikom, da so se privadili polagoma propovedovati v lepej slovenščini, kakeršna je dostojna visokemu predmetu, ter odstranjevati tuje spake, katerih so se našli nehoté vzlasti v nemških propovednikih. „Slovenski prijatelj“ je prinašal svojim naročnikom tudi priloge, katerih nekatere so uprav stalne vrednosti v slovenskej cerkvenej književnosti (Razlaga krščansko-katoliškega nauka, Razlaga srednjega in največjega šolskega katekizma — —).

Andrej Einšpieler (Svečan) je zagledal luč sveta 1813. l. v Svečah v rožnej dolini na Koroškem, postal duhovnik in učitelj veronauka in slovenščine na Celovškej realki in je sedaj profesor v pokoji, konzistorijalni svetnik in trudoljubiv odbornik družbe sv. Mohorja, deželni poslanec in urednik „Mira“. — Einšpieler se je vže zgodaj unel in unemal druge za dično materinščino ter je bil mej prvimi budilci slovenskega naroda v tožnem Korotanu. Dopisaval in pisal je krepke članke v „Slovenijo“, sodeloval pri Janežičevej „Slov. bčeli“ s poučnimi spisi o šolah in slovanskej ideji (misli) in stal povsod mej prvoboritelji slovenskimi v besedi in pismu. Ljubezen do slovenske mladine ga je napotila na izdavo „Šolskega prijatla“, ki ga je urejal in zakladal z jedernatimi sestavki in mnogo koristil z njim na probujo slovenskega učiteljstva in šole. In kar sem pisal zgoraj o „Slov. prijatlu“, to stoji v obilej meri o Einšpielerji. Kot urednik njegov si je nabral nevenljivih zaslug za slovensko

cerkveno govorništvo. Spisal je tudi kratek, a jedernat in izvršno osnovan krščanski nauk (Jedro katol. nauka 1873).

Iskra svôbode, ki je vzplamtela 1848. l. na slovenskem obzorji, zatemnela je kmalu in neprijazen nam vladni absolutizem je dušil vsestranski razvoj slovenskega naroda vse desetletje tjâ do 1860. l., ko nam je dal naš cesar novo ustavno vlado, kakeršna je še danes. In tedaj je stopil naš Einspieler zopet na politično polje in branil neustrašeno kakor lev naše narodne pravice in svetinje in je brani še danes kot štiriinšedemdesetleten starček. Potegoval se je za vero in narodnost v zborih in na taborih, poučeval na propovednici in na katedri, unemal in boril se za národne svetinje v slovenskem in nemškem jeziku v slovenskih in nemških listih. Poleg tega, da je izdajal nemške liste v slovenskem duhu na pouk Nemcem (Stimmen aus Innerösterreich, Kärntnerblatt, Kärntner Volksstimmen), priobčeval obdobje, politične in poučne knjižure (Političen katekizem 1865, 1873), spravil je v dêžél tudi takrat jedini slovenski politični list „Slovenec“, ki je izhajal v Celovci po dvakrat, pozneje trikrat v tednu od 1865. l. do 1867. l. (25. aprila), ko je moral prenehati radi neprijazne tiskovne svobode. Ta izvrstni časopis v lepej slovensčini (in to je mnogo pri naših političnih listih) je branil krepko tedanja slovenska politična načela in težnje, urednik pa mu je bil Ivan Božič, naposled duhovni oskrbnik v Kortah na Koroškem († 1884), ki je dopisaval vsestransko v „Novice“, „Vedež“ in drugod, ter je prevel več del iz tujih literatur (Stric Tomaž, Kriton in apologija, Vodilo grešnikov I.).

V zadnjih časih (1882) je ustanovil še vedno čvrsti in pogumni Einspieler krvavo potrebni list „Mir“, ki izhaja po dvakrat na mesec v Celovci in je vže mnogo storil za probujo in zavedanje slovenskega naroda onkraj Karavank. Ta za priprosti narod jako izvrstno uređovani list odbija navale brezobzirnih nasprotnikov po domače, a krepko in neustrašeno brani svetinje slovenskega naroda v tožnem Korotanu, kolikor jih še niso odnesli neprijazni vetrovi — — —

In ta neupogljivi mož jeklenega značaja in trdnega upanja, ki dela vže toliko let za blagostanje tlačnega roda, ki vodi in se bori po levje za pravice in težnje ubogih Slovencev, ki je posvetil vse svoje burno življenje slovenskemu narodu, ta mož zasluži po vsej pravici imé „staroste koroških Slovencev“.

Pozdravlja Te

P. B.

Kralj Matjaž.

VII.

Siromašna deklica, katera ni imela ne očeta ne matere več, našla je na starega leta dan veliko votlino. Takój gre notri. Pri mizi vidi kralja Matjaža, ki je slonil ob mizo in je spal. Njegove dolge mustače (brki) bile so omotane okolo mizinih nog.

Zagleda pa še drugo votlino. Tudi v to gre pogumna deklica. Tu vidi vojake in konje njihove. Vse je spalo. Nekateri vojaki so ležali, a drugi so sloneli ob steni. Oblečeni so bili po starem kroji. Okolo konj je ležalo po tleh obilo lepega sená. Deklica ga nekaj pobere in dene v zastor (predpasnik.)